

SPOREN³² VAN HERINNERING

BELGIQUE - BELGIË
PP
BRUSSEL X
1/9464

PEDAGOGIE EN GESCHIEDENISOVERDRACHT

EEN DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE VAN
VZW AUSCHWITZ IN GEDACHTENIS

NR 32 | APRIL - MEI - JUNI 2019

ACTUALITEIT

Arthur Langerman verzamelt antisemitisch materiaal sinds het Eichmann-proces.
pag. 2

AUSCHWITZ

Hoe de nazipropaganda het Rode Kruis misleidde en misbruikte.
pag. 4

UITGEDIPT

Joseph Goebbels, Hitlers perfecte propagandakanon.
pag. 6

NO COMMENT

Der Ewige Jude van Fritz Hippler.
pag. 12

WIST JE DAT ...

... het nazisme vele doelgroepen viseerde?
pag. 17

VRAAGSTUK

Riefenstahls 'Triumph des Willens'.
pag. 20
+ pedagogische fiche pag. 23

KLASREFLECTIE

De radio als massapropagandamiddel van de nazi's.
pag. 24

VARIA

pag. 26

ACTUALITEIT

De nazi-propaganda

Verantwoordelijke uitgever
Henri Goldberg
vzw Auschwitz in Gedachtenis
Wolstraat 17/Bus 50 - 1000 Brussel

Afgiftekantoor BRUSSEL X
Erkenningsnummer P602292

Onderhoud met Arthur Langerman,
ondergedoken kind en eigenaar van een immense
verzameling van antisemitische propaganda.

Arthur Langerman verzamelt antisemitisch materiaal sinds het Eichmann-proces

'La race élue', schilderij van Jules Alfred Duquenne uit 1944, toont de complete miserie van de Joden tijdens de oorlog.

© Arthur Langerman

Hoe bent u op het idee gekomen propagandamateriaal te verzamelen?

Mijn ouders werden tegen het einde van de oorlog gearresteerd, op 28 maart 1944. Ze werden naar de Dossinkazerne overgebracht. Omdat ik nog maar een baby was, werd ik van mijn familie gescheiden. Ik werd naar de kinderopvang in de Baron de Castrostraat (in het Brusselse Etterbeek) gebracht. Mijn ouders werden met het vijftiengste konvooi van Mechelen gedeporteerd. Mijn vader is nooit teruggekeerd. Mijn moeder wel, maar zij heeft nooit iets over Auschwitz willen zeggen. Wie het overleefde, praatte er niet over.

In 1961, toen ik al 19 was, ging het proces tegen Eichmann van start. Dat wekte mijn belangstelling. Ik las alles wat ik over het onderwerp kon vinden. Pas dan begreep ik wat er met mijn familie is gebeurd. Ik besepte ook dat mijn leven aan een zijden draadje heeft gehangen. Mocht ik gedeporteerd zijn geweest, had ik hier nu niet meer gezeten. Ik ben aan de dood ontsnapt omdat de oorlog ten einde liep en de Duitsers doorhadden

Biografie

Arthur Langerman wordt in augustus 1942 geboren in Borgerhout (Antwerpen), op het moment dat de Jodendeportaties vanuit de Kazerne Dossin beginnen. Zijn ouders, van Poolse origine, wonen al sinds de jaren 1920 in België. Ze worden in maart 1944 opgepakt en vanuit Mechelen naar Auschwitz gedeporteerd met het XXVe konvooi (mei 1944). Arthur, toen nog een baby, wordt aan de *Vereeniging van Joden in België* (VJB) toevertrouwd (onder de controle van de SiPo-SD) en naar een kinderopvang in Brussel overgebracht. Zijn vader overleeft de Tweede Wereldoorlog niet. Arthur wordt na de oorlog herenigd met zijn moeder. Hij maakt carrière in de diamantwereld en is in het bezit van een van de grootste privéverzamelingen van antisemitisch materiaal.

dat ze hem zouden verliezen. Tegelijk ben ik een verwoed verzamelaar. Zoals andere collectie-neurs schuimde ik beurzen af waar ik tal van antisemitische objecten aantrof. Ik blijf daar een oog voor te hebben. Ik wist ook wat het was en wat die dingen betekenden. En ik stelde me de vraag wat de Joden hadden gedaan om dit te verdienen ... Zo ontstond het idee voor mijn verzameling.

Waarin schuilt volgens u het gevaar van die karikaturale beeld(ver)vorming?

Het gevaar is simpelweg dat mensen die niets van de Joden kennen, er een heel verkeerd idee over krijgen. In alle grote steden zijn er Joden maar veel minder dan mensen lijken te denken. Bovendien menen ze dat Joden alle touwtjes in handen hebben en de controle hebben over zaken als de media, de financiële wereld, de filmbusiness enz. Dit vormt de basis van het probleem; mensen verdragen niet dat sommigen 'alles hebben' en zij niets. In een eerste fase wordt nog humor gebruikt. We nemen een

Jood en lachen ermee. Een Jood die bedelt, een Jood die struikelt en valt, ... Vervolgens wordt de rijke Jood opgevoerd. Nu speelt men op het gemoed; er wordt niet meer gelachen. De Jood wordt getoond met een goedgevulde portemonnee. En dat blijft zo doorgaan. De Jood als een dier, een hond of een varken. Vervolgens een spin, een rat, een parasiet. Het reële gevaar is dat mensen dit zo vaak te zien krijgen, dat ze op den duur echt overtuigd raken dat Joden dood moeten. Daarom waren de nazi's ook in staat kinderen en ouderen te doden. Ze raakten overtuigd door de propaganda. Franz Stangl (commandant van het vernietigingscentrum Treblinka) verkondigde op het einde van de dag 10 000 *Stücke* (stukks) te hebben 'verwerkt'. Joden waren geen mensen meer. Propaganda heeft in grote mate bijgedragen aan deze verspreiding van haat. De Ansichtkaart was daarbij een handig hulpmiddel. Een medium dat normaal heel gewone berichtjes verspreide, bracht nu bovendien een haatboodschap over, bv. het beeld van de Jood als een

spin. Deze extreem antisemitische prentbriefkaart viel erg in de smaak en raakte wijdverspreid.

Welke tekening of Ansichtkaart heeft u het meest geschokt?

Ik heb hier een tekening van de schilder Duquenne uit 1944 met als titel 'het uitverkoren ras' ... We krijgen hier te zien hoe de Joden in complete ellende gezien worden. Het andere beeld dat me is bijgebleven, is dat van de kleine Simon van Trente. Hoe is het mogelijk dat dergelijk *fake news* meer dan 550 jaar in de hoofden van de mensen kan blijven bestaan? Het verhaal wil dat Joden mensenbloed nodig zouden hebben voor de bereiding van mat-ses. Nog afgezien van het menselijke aspect, weet nochtans iedereen die het judaïsme ook maar een beetje kent, dat het strikt verboden is bloed te gebruiken in de Joodse keuken ... Deze twee hebben me het meest geraakt. ■

Interview door **Johan Puttemans**
Pedagogisch coördinator
Vzw Auschwitz in Gedachtenis
Vertaald door Rudy Trullemans

Hoe de nazipropaganda het **Rode Kruis** misleidde en misbruikte

Maurice Rossel in 1979 op een momentopname in de film van Claude Lanzmann.

© Alle rechten voorbehouden

In hun wanhopige verwachting van enige vorm van hulp of bezorgdheid van buitenaf, beschouwden veel gedetineerden van Auschwitz bijna elke groep burgers die het kamp bezocht als mogelijke vertegenwoordigers van het Internationale Rode Kruis. In werkelijkheid ging het meestal om personen die verschillende nazibureaus of Duitse bedrijven vertegenwoordigden, die samenwerkten met de SS'ers en aan wie de verschillende faciliteiten en delen van het kamp werden getoond.

Pas eind september 1944 bezocht Dr. Maurice Rossel (1916-1997) van het kantoor van het Rode Kruis in Berlijn Auschwitz I, maar zijn verblijf was beperkt tot gesprekken met naar zijn zeggen 'beleeftde, maar zwijgzame' SS'ers in de kantoren van de *Kommandantur*. Op basis van deze uitwisselingen concludeerde Rossel dat de voedselpakketten die aan de gedetineerden waren geadresseerd, hen wel degelijk bereikten en dat een 'raad' van Joodse gedetineerden toezicht hield op de distributie ervan. Na de oorlog beweerde Rossel dat hij geen idee had van de omstandigheden in het kamp en dat hij in de loop van

zijn bezoek alleen van ver rijen barakken en arbeidsgedetineerden had kunnen waarnemen. Rossel werd bij het grote publiek echter vooral bekend door zijn bezoek aan het concentratiekamp Theresienstadt eerder dat jaar, op 23 juni 1944. Ten onrechte meldde hij dat Theresienstadt de eindbestemming was voor Joodse gedeporteerden en dat hun leven 'bijna normaal' was. In werkelijkheid werden de Joden van Theresienstadt na zijn bezoek naar Auschwitz gestuurd, hun dood tegemoet. Zijn rapport, dat wordt beschouwd als 'emblematisch voor het falen van het Internationaal Comité van het Rode Kruis (ICRC)' tijdens de Holocaust, on-

dermijnde de geloofwaardigheid van het nauwkeurigere Vrba-Wetzler-rapport¹ en heeft het ICRC misleid over de *Endlösung*. In 1979 werd hij geïnterviewd door Claude Lanzmann en op basis van deze beelden werd in 1997 de film *Un vivant qui passe* [Een levende die voorbij wandelt] geproduceerd.

In het najaar van 1944, toen artikels in de pers de omstandigheden in Auschwitz beschreven, was er in het hoofdkwartier van het Internationale Rode Kruis in Genève een discussie over wanneer en hoe te interveniëren. Uiteindelijk was men van mening dat het beter zou zijn om niet in te grijpen, omdat dit bij het publiek de valse

hoop zou wekken dat het Rode Kruis over effectieve instrumenten beschikte om het lot van de gedetineerden te verlichten. Meer nog dan het rapport van Rossel over Auschwitz, is zijn berichtgeving over Theresienstadt het symbool geworden van hoe de nazi-propaganda erin is geslaagd om neutrale en toonaangevende in-

stanties zoals het Rode Kruis te misleiden.

In het verlengde van hun propaganda werd de naam en symbool van het Rode Kruis, als teken van hoop en redding, door de nazi's misbruikt om ook hun slachtoffers om de tuin te leiden. Het verdelgingsmiddel Zyklon B werd met een wagen, in het kampjargon de

'Sanka' (*Sanitätskraftwagen*) genaamd, naar de *Krematoria* gebracht. Deze wagen droeg een schild met een rood kruis op witte achtergrond in het midden en werd bestuurd door een SS-arts. Deze goot vervolgens het dodelijke product in de openingen van de gaskamer. Desondanks kon de aanwezigheid van deze wagen een kalmerend effect hebben op de mensen die het gebouw binnengingen.

In het uitroeiingscentrum Treblinka was een hoek ingericht als *Lazarett*, zogezegd een veldhospitaal om de mensen die medische hulp nodig hadden te helpen na hun aankomst per trein. In feite ging het om een massagraf met een omheining er rond en een Rode Kruisvlag om de slachtoffers te misleiden. De mensen die naar het *Lazarett* werden gestuurd - meestal ouderlingen, zieken of weeskinderen die het uitroeiingsproces mogelijk konden vertragen - werden meteen met een kogel door het hoofd gedood en in het massagraf geworpen. Ook hier moest het symbool van het Rode Kruis hen tot het fatale moment zo kalm mogelijk houden. ■

© Ghetto Fighters' House Museum

Tekening van David Olère (1902-1985), een ex-Sonderkommandolid dat de Holocaust overleefde. Rechts voor *Krematorium III*, de *Sanka*.

© Alle rechten voorbehouden

Tekening van Samuel Willenberg (1923-2016), die de opstand van 2 augustus 1943 in Treblinka overleefde. Het *Lazarett* van Treblinka met de Rode Kruisvlag.

(¹) Dit rapport werd opgesteld door Rudolf Vrba en Alfred Wetzler, die in april 1944 uit Auschwitz konden ontsnappen en een document opstelden over de toestand in het concentratiekamp en uitroeiingscentrum.

JOSEPH GOEBBELS

Hitlers perfecte propagandakanon

'Het geheim van de propaganda is: een mens helemaal met de ideeën van de propaganda doordrenken, zonder dat hij het merkt. Natuurlijk heeft de propaganda een doel, maar dat doel moet zo sluw en virtuoos verdoezeld worden, dat hij die beïnvloed moet worden, het helemaal niet merkt.'

Deze angstaanjagende woorden kunnen maar uit één mond komen: die van Joseph Goebbels, de minister van nazipropaganda. Hij zal als ongenadige demagogische sofist oorlog voeren. Niet met wapens, maar – zoals het spreekwoord zegt: de pluim is sterker dan het zwaard – met vernietigende woorden. Hij zal al zijn talenten inzetten om als propagandakanon het nazisme en Hitlers ideeën te verkondigen. Een dergelijke propagandist was voor Hitler een geschenk uit de hemel.

Goebbels, de perfecte martelaarsuitvinder.

In 1926 werpt Adolf Hitler één van zijn beste propagandakanonnen in het hol van de leeuw: Berlijn. De hoofdstad wordt immers zwaar overheerst door de Communisten. Het eerste wat de nieuwe *Gauleiter* van Groot-Berlijn bij zijn aankomst onderneemt, is met de S.A. (de brutale nazibruinhemden) een communistische bijeenkomst gewelddadig bekampen. Wanneer dat 's anderdaags in de kranten verschijnt, repliceert hij cynisch als volgt: 'Nu weet Berlijn ten minste dat we er zijn!' Maar daar blijft

het uiteraard niet bij; Goebbels weet als geen ander hoe hij de Berlijners dient te brainwashen en moet klaarstomen voor de nazi-ideologie. Dat doet hij o.a. door het uitgeven van de nazikrant *Der Angriff*. De titel spreekt voor zich: een onmiddellijke aanval inzetten op de rode aanwezigheid te Berlijn. Dankzij zijn retorisch sofisme slaagt hij er stilaan in het volk voor zich te winnen, ook al staat het blad vol met leugens. Dat vormt echter voor Goebbels geen enkel probleem. In tegendeel zelfs: zolang het volk zijn woorden maar gelooft. Doelbewust richt hij zijn pijlen op de lage burgerij, maar voornamelijk ook op het proletariaat; het (nazi)

'socialisme' moet wel aanslaan! Eveneens deinst Joseph Goebbels niet terug voor fysiek geweld. Niet dat hij een man van onmiddellijke daden is; daar zorgen zijn S.A.-leden wel voor. Uiteraard vallen er in beide kampen slachtoffers; gewonden en zelfs doden. En dat betekent voor de propagandaverantwoordelijke dan weer een kans bij uitstek. Wanneer de jonge S.A.'er Horst Wessel in januari 1930 sneuvelt bij straatgevechten tegen communisten, ziet Goebbels daarin de ultieme gelegenheid om van deze voorheen totaal onbekende knaap een martelaar te maken. De *Gauleiter* creëert de Horst-Wessel-mythe. Tijdens de

begrafenisrede proclameert Goebbels uit volle borst: 'Het leven begrijpen wij, Duitsers, misschien niet, maar sterven, dat kunnen we prachtig.' De begrafenis wordt propagandistisch ten volle uitgebuit; het 'Horst-Wessel-Lied' wordt in het leven geroepen, dat tijdens toekomstige nazibijeenkomsten, naast het *Deutschland über alles* (de nationale hymne), door de nazi's gezongen wordt.

Goebbels is geslaagd in zijn eerste opdracht: een mythe creëren op basis van het nazi-idealisme: sterven voor het vaderland zodat men de eeuwigheid kan ingaan als martelaar.

Goebbels, de pyromane cultuurbarbaar.

Als hoofd van de culturele toekomst in het hitleriaanse nazi-Duitsland is het voor de propagandaminister en voorzitter van cultuuraangelegenheden onmogelijk om nog langer eender welke 'ontaaarde' literatuur voor te schotelen aan het Duitse volk. Op 10 mei 1933 gaat Goebbels over tot de vernietiging van verboden boeken, m.a.w. boeken die tegen de *Weltanschauung* ('wereldvisie') van het nazisme ingaan. Berlijners, maar ook inwoners van andere steden, krijgen de mogelijkheid om 'ontaaarde' (voornamelijk door Joodse

Boekenverbrandingen op 10 mei 1933: Goebbels vindt het hoog tijd om de Duitser te vrijwaren voor 'ontaaarde' literatuur.

© Alle rechten voorbehouden

auteurs geschreven) boeken in het openbaar op een grote brandstapel te werpen, wat al gauw middeleeuwse taferelen oproept. Toch zijn een aantal boeken – of toch hun schrijvers – zodanig goed gekend bij het Duitse volk, dat ze niet meer geweerd kunnen worden uit de Duitse cultuur. Een voorbeeld daarvan is de Duitse (Joodse) schrijver Heinrich Heine, die vanaf dat moment in de Duitse bibliotheken terug te vinden is onder de naam: *Dichter unbekannt* ('dichter onbekend'). Noemenswaardig is het befaamde citaat van deze romantische dichter uit 1820: *Wo man Bücher verbrennt, verbrennt man auch am Ende*

Menschen. ('Waar men boeken verbrandt, verbrandt men op het einde ook mensen'...).

De diep verankerde Jodenhater Goebbels.

Joseph Goebbels staat in zijn naaste omgeving vooral bekend als misantroop. Hij minacht ongeveer iedereen, maar kan, zoals het ook van hem verwacht wordt, de schijn hoog houden. Dat lukt hem echter niet wanneer het op het Jodendom aankomt. Zijn haat is zo diep dat hij, vanaf zijn aanstelling als propagandaminister met zetel in Berlijn, de Joodse bevolking maar al te graag een voorsmaakje geeft

Joseph Goebbels, behoorde met Hermann Göring en Heinrich Himmler tot de machtigste leiders van het Nazi-regime.

van wat hen te wachten staat. Voor Goebbels vormen de Joden de zondebokken bij uitstek; zij zijn de oorzaak van alle kwaad in de wereld en voornamelijk van de schande die Duitsland moest ondergaan na het verlies van de Eerste Wereldoorlog.

Wanneer tijdens de vijftiende herdenking van de mislukte Hitlerputsch op 9 november 1938 de Jood Herschel Grynszpan in Parijs de Duitse diplomaat Ernst vom Rath vermoordt, ziet Goebbels weer zijn ultieme kans om, na zijn affaire met Lida Baarova, in de gratie van zijn Führer te raken. Goebbels schrijft in zijn dagboek op 10 november 1938 het volgende: 'Ik ga naar de receptie van de partij in het oude stadhuis. Een drukte van jewelste. Ik leg de zaak voor aan de Führer. Hij zegt dat de demonstraties door moeten gaan en dat de politie zich moet terugtrekken. De Joden moeten de volkswoede nu maar eens aan den lijve ondervinden. Ik geef meteen de nodige instructies aan politie en partij. Dan houd ik een korte toespraak voor het partijbestuur. Een storm van applaus. Iedereen begint meteen te telefoneren. Nu zal het volk handelen. Ik wil naar m'n hotel en zien dat de hemel bloedrood kleurt. De synagoge brandt. We laten alleen maar genoeg blussen om de aanpalende woningen te vrijwaren. De

© Alle rechten voorbehouden

rest laten we afbranden. Wanneer ik naar het hotel rijd, springen de ramen. Bravo!' Deze nacht zal de geschiedenisboeken ingaan als de kristalnacht.

Uiteraard kan Joseph Goebbels het daar niet bij laten. Zonder scrupules verklaart hij voor een toejuichende menigte: 'Ze [de joodse pers, J.P. Dit is een contradictie, aangezien Goebbels de gehele pers in Duitsland beheerst!] kunnen maar beter oppassen. Ooit zal ons geduld ten einde zijn en dan zullen we die joodse aartsleugenaars de mond snoeren.'

Als naaste medewerker en kompaan van Adolf Hitler is Joseph

Goebbels vanaf het begin, op de hoogte van de dreigende volkerenmoord. Dat bevestigt zijn tekst die dateert van maart 1942. Voor hem gaat het louter om het verdiende loon van de Joden ... Later verklaart Goebbels: 'Het zou nogal dom geweest zijn de Joden al voor de machtsovername onze precieze plannen mee te delen. Het was heel goed... [stilte ten gevolge van spontaan applaus, J.P.]. Goed en nuttig dat minstens een deel van de Joden dacht dat het niet zo erg zou zijn. Ze praten veel, maar we wachten af.' Duidelijker dan dat kon Goebbels niet zijn!

© Bundesarchiv

Joseph Goebbels, de ongenadige demagogische propagandist in volle toespraak.

Goebbels, de perfecte mediamanipulator.

Vanaf het ogenblik dat Joseph Goebbels Reichsminister van propaganda wordt, controleert hij de journalistiek. Geen enkele journalist is nog vrij de pen ter hand te nemen en artikels te schrijven. Censuur is de regel, opgelegd door Goebbels. Elke journalist moet naar de pijpen van de propagandist dansen. Alles wordt zorgvuldig gecontroleerd en zij die niet in het plaatje passen, verliezen in het beste geval hun job, maar velen verdwijnen in concentratiekampen

als onruststokers. Joseph Goebbels weet als geen ander hoe belangrijk media is om het plebs te bereiken en hen met het nazi-idealisme te indoctrineren. Kranten, radio, televisie, ... worden door zijn kabinet minutieus gecontroleerd en gemanipuleerd. Het beeld is daarbij één van de krachtigste wapens voor zijn propagandistische doeleinden. Mensen die naar de bioscoop gaan, worden doordrenkt met nazipropaganda. Er is geen ontkomen aan. Het beeld moet als het ware mensen overtuigen van de algoedheid van het nazisme: de *Volksgemeinschaft* ('volksgemeenschap') schotelt

kijkers de door Hitler beloofde orde voor in een chaotische wereldvisie. Opnieuw schakelt hij het medium film in om de nazicultus te verspreiden met als enige doel de verbondenheid en eenheid van het zuivere Duitse volk te bekrachtigen.

Regisseurs worden verwacht films te maken om niets anders dan het perfecte beeld van Hitler en diens wereldvisie aan de kijkers te tonen. Een uitmuntend voorbeeld daarvan is de Duitse regisseuse Leni Riefenstahl (zie rubriek 'Vraagstuk').

Goebbels, de oorlogszuchtige bureaucraat.

Op 1 september 1939 valt nazi-Duitsland de Tweede Republiek Polen aan. De *Blitzkrieg* blijkt vrij snel vernietigend te zijn voor het machteloze Polen dat na een paar weken in haar oostflank wordt aangevallen door de USSR. Goebbels, die nooit de wapens gedragen heeft, neemt in deze strijd zijn sterkste en meest vernietigende wapen ter hand om de strijd aan te gaan: oorlogszuchtige parolen. De eerdere haatpropaganda verandert vanaf nu in oorlogspropaganda. Na de verovering van Polen reist Joseph Goebbels persoonlijk naar Warschau om daar dit '*Ostjudentum*' te aanschouwen. Op 2 november 1939 schrijft hij in zijn persoon-

lijk dagboek: 'Rit door het getto. We stappen uit en maken een grondige inspectie. Het is onbeschrijfelijk: dit zijn geen mensen meer maar beesten. Het is bijgevolg geen humanitaire maar een chirurgische ingreep. Hier moeten we snijden en wel heel diep.' Welteverstaan laat de minister van propaganda deze 'beesten' op film vastleggen om het Duitse volk te overtuigen van de noodzaak van deze oorlog.

In juni 1941, op de vooravond van Fall Barbarossa (de oorlog op de USSR waarmee nazi-Duitsland een einde stelt aan het in augustus 1939 afgesloten von Ribbentrop-Molotov-pact), breekt voor Joseph Goebbels een belangrijk ogenblik aan: hij mag, gevolmachtigd door Hitler zelf, op de radio officieel de oorlogsverklaring aan het Duitse volk meedelen. Wat in feite een vernieti-

gingsoorlog zal worden, verkoopt de demagoog als een 'bevrijdingsoorlog', gepaard gaande met een walgelijke lastercampagne jegens de Slaven als *Untermenschen*. Goebbels' speech is overduidelijk: 'Het nationaalsozialisme bereidt een nieuwe Europese cultuur voor. Het bolsjewisme is de oorlogsverklaring van het joodse *Untermenschentum* tegen de cultuur zelf.'

Uiteraard voeren de nazi's geen oorlog tegen de communisten, maar tegen de ware, innerlijke vijand: de Jood.

Goebbels, de moordzuchtige strategie.

Een decisieve nederlaag voor nazi-Duitsland is het verlies te Stalingrad begin 1943. Goebbels, die nu ook de ernst van de zaak inziet, blijft zijn Führer blindelings

volgen en gehoorzamen. Overvolle zalen worden overdonderd door Goebbels gebulder. Eén van de meest bekende toespraken van Joseph Goebbels is het ogenblik dat hij het ondenkbare van het Duitse volk opeist: de totale oorlog. 'Het Jodendom is een infectieus verschijnsel dat besmettelijk is. Duitsland is niet van plan te buigen voor deze joodse dreiging. Integendeel, het zal tijdig en zo nodig volkomen en radicaal het Jodendom uitroeien ... uitschakelen. [Bijna verspreekt hij zich door te stellen waar het echt om draait, J.P.] Volgens de Engelsen verzet het volk zich tegen de oorlogsmaatregelen. Het Duitse volk zou geen totale oorlog willen, maar de capitulatie. (...) Willen jullie de totale oorlog?' – Volk: 'Ja!' [met een overweldigend gejuich en geschreeuw, J.P.] – Goebbels: 'Willen jullie 'm

'Willen jullie de totale oorlog?'
Goebbels in de overvolle
Berlijnse Sportpalast in 1943.

totaler en radicaler dan we ons nu kunnen voorstellen?’ – Volk: ‘Ja!’ – Goebbels: ‘Welaan, volk, sta op en storm, breek los.’ Zo cynisch als hij maar kan zijn, verklaart hij diezelfde avond nog: ‘Als ik hen had bevolen om van het dak van een flatgebouw te springen, hadden ze het nog gedaan ook ...’ Echter, na deze voor het volk zelfmoordtoespraak, mag de vraag gesteld worden wat hij precies bedoelt met een ‘totalere’ oorlog! Het leger verliest op alle fronten en nazi-Duitsland wordt constant gebombardeerd door de geallieerden. Goebbels zou Goebbels niet zijn indien hij geen idee in het achterhoofd zou hebben. Als ‘Rijksgevolmachtigde van de totale oorlog’ vat hij nu het plan op om heel het Duitse volk in de strijd te gooien. Vrouwen worden ingezet in de oorlogsindustrie

zodat de (hopeloze) strijd langer kan duren.

Wanneer de door vrouwen en kinderen geproduceerde oorlogsindustrie niet meer baat, gaat Goebbels nog een stap verder: ouderen en kinderen worden fysiek ingezet in een op voorhand al verloren oorlog. Kinderen die geen militaire opleiding hebben genoten en die eigenlijk nog een onschuldige kindertijd moeten beleven, worden zonder medelijden opgehitst door Goebbels om te vechten en desnoods te sterven voor Führer en Vaderland. Ook hier laat Joseph Goebbels zijn stem gelden: ‘Die divisies die al voor kleine offensieven aangetreden zijn en in de komende weken en maanden voor grote offensieven aantreden ... zullen de strijd ingaan alsof ze naar ‘n kerkdienst gaan. Een roep om wraak zal uit hun

kelen opstijgen waarvoor de vijand zal verbleken.’ Deze hersenspinsels worden minder geloofwaardig. Wapens zijn er niet meer, en dat tracht Goebbels te compenseren met hun daad- en overtuigingskracht. De propagandist wordt voorzichtiger in zijn woorden; het woord *Endsieg* (‘eindzege’) rolt niet meer over zijn lippen. ■

Johan Puttemans
Pedagogisch coördinator
Vzw Auschwitz in Gedachtenis

Bronnen:

- Reimann, V. Joseph Goebbels – Hitlers geniale propagandamachine Uitgeverij Elsevier, Amsterdam-Brussel, 1979
- DVD-documentaire ‘Hitlers Helpers’, deel 3: ‘Joseph Goebbels – De brandstichter’ Documentaire van G. Knopp & P. Adler ZDF Production, 2002

De volledige tekst is terug te vinden op onze website www.auschwitz.be

Goebbels die een jonge knaap van zijn Volkssturm feliciteert en hierbij wellicht de dood injaagt.

© Rare Historical Photos

In deze nieuwe rubriek willen we beelden of teksten meegeven zonder commentaar. De bedoeling is leerlingen een open ruimte te bieden om individueel of in klasverband hun kritische mening te uiten over de gepubliceerde informatie.

Georges Boschloos
Vzw Auschwitz in Gedachtenis

Der Ewige Jude
Fritz Hippler - 1940

DEZE REIZENDE TENTOONSTELLING
GRATIS IN UW SCHOOL!

SLACHTTOEFENS VAN HET BEELD

OVER HET CREËREN, HERNEMEN EN
BEKRITISEREN VAN CLICHÉS

De kampen
De toegangspoort van Auschwitz
Uitgemergelde lichamen
De onschuld van het kind
Religieuze iconografie

Humanitaire acties
Vrouwen
Gemeenplaatsen
Reclame
Humanitair of publicitair?
Pers

Fotografen
Kunstenaars
Humanitaire organisaties

DEZE GRATIS TENTOONSTELLING IN UW SCHOOL?

Reserveer deze
reizende tentoonstelling
bestaande uit
24 panelen
1 catalogus
1 pedagogische set

Slachtoffers van oorlogen, van natuurrampen, van epidemieën ... Burgerlachtoffers dringen de laatste vijftig jaar ons dagelijks leven binnen. We zien hen in de kranten, op televisie, op affiches in de straat, in de metro. De beelden zijn in zekere zin banaal geworden, en hebben daarom niet altijd het gewenste effect ...

Deze beelden zijn bedoeld om ons meteen aan te grijpen en een reactie uit te lokken, luttel seconden nadat ons oog erop valt. Ze mobiliseren codes en stereotypen uit ons cultureel geheugen om een voorstelling te maken van radicaal geweld, terreur, verschrikking, kwaad.

Maar geven de beelden die vandaag ons visueel veld overwoekeren werkelijk een juiste voorstelling van de slachtoffers? Is het niet eerder zo dat achter een eenvoudig cliché aangedikt met een slogan, net als in elke reclamecampagne, een andere realiteit schuilgaat? Kunnen journalistieke, publicitaire en/of humanitaire procedés wel een verklaring bieden voor de extreem gewelddadige situaties en gebeurtenissen waaraan zij refereren?

Deze tentoonstelling wil de bezoeker aanzetten tot reflectie over de kracht en de betekenis van de slachtofferbeelden vandaag de dag. Over wat ze ons doen begrijpen of wat ze ons doen zien zonder dat we het begrijpen, en ook over wat ze verbergen en wat hen ontgaat.

Waarom raken bepaalde beelden ons?

Omdat we er een vorm van lijden in herkennen waaraan onze opvoeding, in de brede zin van het woord, en onze cultuur – onze culturele opvoeding – al een betekenis gaven nog voor we met specifieke beelden werden geconfronteerd. Omdat we niet onverschillig staan tegenover de slachtoffers die men in beeld brengt (hoe zou dat ook kunnen, zeker wanneer het gaat om vrouwen en kinderen: kwetsbare wezens).

Uiteraard is de emotie niet negatief op zich. Emotie is fundamenteel om evenwichtige relaties op te bouwen met onze naasten, om te functioneren binnen de maatschappij en als mens. Emoties zetten ons aan tot nadenken en brengen ons dichterbij datgene waarover we nadenken. Emoties zijn echter problematisch wanneer ze een doel op zich worden: de toeschouwers doen verdrinken in hun tranen, en daardoor het oordeel vertroebelen. Ze zijn ook problematisch wanneer ze worden aangewend om mensen te manipuleren (zoals propaganda dat doet).

24 panelen

Forex-panelen, 75 x 100 cm, gemakkelijk te plaatsen.

Catalogus

24 pagina's uitgebreide informatie
+ pedagogische rondleiding
+ bibliografie en sitografie

Pedagogische set (3 reeksen van 12 vragen + creatieve opdracht)

Het doel van deze set is:

- De leerlingen aan te leren om een tentoonstelling te bezoeken op een manier die verder gaat dan het bekijken van foto's op panelen en het diagonaal overlopen van teksten en legendes.
- De leerlingen in klasverband een synthese te leren maken van de opgenomen informatie en deze te extrapoleren naar een hedendaagse problematiek.
- De leerling zijn eigen interpretatie te leren geven aan bestaande clichés.

Catalogus

Werkvorm:

- De leerlingen worden in drie groepen verdeeld en elke groep krijgt in te vullen fiches met 12 vragen.
- De vragen zijn zodanig opgesteld dat ze na het beantwoorden in klasverband kunnen worden samengelegd en besproken, waarna een totaalbeeld tot stand komt.
- Tot slot is er de eindopdracht waarin de leerling zelf een aantal beelden mag kiezen die in het collectief geheugen staan en deze mag omvormen zodat zij een ander verhaal vertellen.

De set is opgemaakt om gebruikt te worden door zes leerlingen.

Info en reservatie:
georges.boschloos@auschwitz.be

Het creëren van clichés

Burgerslachtoffers van collectief geweld. In 1942 worden de Joden van de ghettos in Warszawa, Lodz en Brussel naar de vernietigingskampen te gas gestuurd. Hoe wordt de ghettos vernietigd?

Het beeld van de Joden als slachtoffers is een van de meest bekende clichés van de Tweede Wereldoorlog. Maar hoe wordt de ghettos vernietigd? Hoe wordt de ghettos vernietigd? Hoe wordt de ghettos vernietigd?

Maar beslist men wel dat de voorbereiding van de slachtoffers even belangrijk is als de slachtoffers zelf?

Deze voorstelling gaat over de voorbereiding van de slachtoffers. Hoe wordt de ghettos vernietigd? Hoe wordt de ghettos vernietigd? Hoe wordt de ghettos vernietigd?

Het hernemen van clichés

Jans le Niger affame

Vers of de jaren 30 wordt het beeld van het burgerslachtoffer steeds meer opgevoerd. Hoe wordt de ghettos vernietigd?

Deze voorstelling gaat over de voorbereiding van de slachtoffers. Hoe wordt de ghettos vernietigd? Hoe wordt de ghettos vernietigd? Hoe wordt de ghettos vernietigd?

Het bekritisieren van clichés

In de jaren 1940 begonnen fotografen en journalisten kritiek te laten op de spectaculaire afbeelding van het "systeem te genees".

Moeder met het beeld wiskundig getuigen is dit niet. Het beeld van propaganda doet. Het beeld van het niet om een verhaal te vertellen met propaganda is.

Het is wel duidelijk dat de slachtofferbeelden verwijzen naar clichés die ons meteen moeten ontroeren zodat we ook meteen zouden reageren. Men kan zich afvragen of de voorstelling van slachtoffers via onmiddellijk herkenbare clichés wel verantwoord is, of zelfs doeltreffend.

Zijn deze praktijken betwistbaar, zelfs als ze een goed doel dienen – ons informeren, onschuldige levens redden? Bewijzen de media en hulporganisaties deze goede doelen wel een dienst?

De schokkende beelden van bulldozers die lijken wegvoeren zijn nu modellen geworden die vele fotojournalisten reproduceren in hun verslagen van actuele oorlogen en bloedbaden.

Maar de realiteit van de foto's staat niet altijd in verband met datgene waaraan de beelden refereren – een genocide –, en ze zetten daardoor de lezer/toeschouwer die ze bekijkt en interpreteert op een dwaalspoor.

Dat is bijvoorbeeld het geval met de foto's van de stapels lijken die werden gemaakt en gepubliceerd in de pers tijdens de genocide van de Tutsi's in Rwanda, in 1994. Op de foto staat een bulldozer die lijken voortduwt, en die ons doet denken aan de genocide die woedt in het land. Is dit een verschrikkelijk beeld van een slachtpartij gericht op een bepaald volk? Helemaal niet: deze beelden zijn gemaakt tijdens de cholera-epidemie in de vluchtelingenkampen in het noorden van Zaire, waar de Hutu's zich verscholen en ook genocidaire militieën profiteerden van humanitaire hulp. Beelden kunnen misleidend zijn.

“Moeten we nogmaals zeggen dat het beeld niet niets is, maar ook niet alles? En ook al is het niets absoluut, het vertegenwoordigt een soort van onzuiverheid die onmisbaar is voor de kennis, voor de herinnering en zelfs voor het denken in het algemeen.”

Georges Didi-Huberman, kunsthistoricus.

Tijdens de oorlog in Irak, tien jaar na de Golfoorlog, publiceert Don McCullin een speciale katern in The Guardian: "The unseen Gulfwar" (de ongeziene Golfoorlog). De media over de hele wereld creëerden de spectaculaire illusie dat ze ononderbroken verslag uitbrachten over het beruchte conflict, maar weerden in feite de ergste menselijke verliezen van het scherm. Enkele fotoreporters, de nieuwe helden van de zichtbaarheid, hebben precies datgene kunnen vastleggen wat pers en televisie niet wilden tonen. Zorgvuldig bewaarden ze de clichés. Het onzichtbare van het geweld is niet noodzakelijk datgene wat onafbeeldbaar is, maar ook, simpelweg, dat wat door politieke of journalistieke censuur niet wordt getoond uit angst om het publiek af te schrikken.

Paradoxaal genoeg zijn de grootste beeldhandelaars belust op schokkende foto's, maar mag de schok die de foto's veroorzaken hun imago geen schade berokkenen!

... HET NAZISME VELE DOELGROEPEN VISEERDE?

Hitler schrijft in *Mein Kampf* dat het Jodendom een 'Gegenrasse' (tegenras) is. Een ras dat een onmiddellijke bedreiging vormt voor de hele mensheid. Zijn haat tegenover de Joden ligt heel diep verankerd, wat omschreven kan worden als een ware pathologisch-psychiatrische afwijking. Die schizofrene haat uit zich in het minachten, vervolgen en uitsluiten van andere 'raciale bevolkingsgroepen' die uiteindelijk allemaal te herleiden vallen tot de eeuwige vijand van 'zijn' mensheid: het Jodendom. Dit artikel geeft aan de hand van propagandamateriaal een gedeeltelijk overzicht van de groepen die de haatdragende nazi-ideologie en haar Führer viseerden.

Tegen het Duits biologisch ongezonde

Hitler streeft naar een zuivere Arische 'biocratie' en toont minachting voor de minderwaardige Duitsers. Ariërs worden voorgesteld als groot, sterk, gezond, dapper en heldhaftig met blond haar en blauwe ogen als fenotypische kenmerken. Het gezonde volk moet een zuiver Germaans volk voortbrengen. Duitsers die raciaal deel uitmaken van die 'etnische' groep maar daar niet mee overeenstemmen zoals lichamelijk en geestelijk gehandi-

capten, vormen een smet op dat volk. Met het begin van de Tweede Wereldoorlog en de aanval op Polen grijpt Hitler dan ook doelbewust zijn kans om zich van dat deel van de Duitse bevolking te ontdoen. Minderwaardige mensen (in 1920 door Binding en Hoche al 'levenssonwaardig leven' genoemd) worden vanaf begin 1940 massaal vermoord. De familie van die 'minderwaardige' Duitsers wordt via indoctrinerend propagandamateriaal overtuigd van de noodzaak om een zuiver Duitsland te creëren en zich van deze

'nutteloze monden' te verlossen.

Tegen 'rasvervuilers', a-socialen, homoseksuelen en 'negers'

Om dit zuivere Germaanse ras superieur te houden moet elke zuivere Duitser (goedgekeurd met een 'raciale voortplantingskaart') de Führer en nazi-Duitsland kinderen schenken. Het land moet bloedzuiver worden, vooral na het verlies van zoveel dappere mannen tijdens de verloren Eerste Wereldoorlog. Het Duitse volk krijgt statistieken voor-

Deze afbeelding waarschuwt het Duitse volk tegen 'leven zonder hoop'.

© Pinterest

Elke Duitser begrijpt meteen het grote probleem van de onrustwekkende voortplanting.

© Tentoonstelling 'Wunder des Lebens', Berlijn, 1935

Deze man wordt publiek vernederd als 'Rasseschänder' ('rasschender').

© USHMM

© 4plebs

Deze affiche toont dat alle minderwaardige rassen zoals 'negers' enkel bastaardproducten zijn van de eeuwige vijand: de Jood.

© Bundesarchiv

Romabevolking die in 1940 wordt aangehouden voor deportatie.

Deze poster toont duidelijk de fysieke kenmerken van de minderwaardige *Untermensch*.

© Filmhauer

derschap' de tegenpolen van wat het nazisme hoog in het vaandel draagt. Met hun universalisme zijn ze voor de nazi's niets anders dan handlangers van hun aartsvijand: de Jood.

Tegen *Untermenschen*

Dat Hitler het Germaanse volk (traditionele grenzen overschrijdend) als superieur beschouwt, wordt bevestigd door het misbruik van Friedrich Nietzsches concept van 'Übermensch'. Minderwaardige mensen (die, in tegenstelling tot Joden, wél deel uitmaken van de mensheid) worden als *Untermenschen* bestempeld. Daarbij viseert hij de Slavische volkeren zoals de Tsjechen, Polen en Russen. Zij zouden later ingezet (lees: uitgebuit) worden als slaven voor de Germanen.

© www.dhm.de

Deze affiche toont de de Duitse vrouw duidelijk haar verantwoordelijkheid : 'Jij draagt in jou het erfgoed van toekomstige generaties.'

De vrijmetselaar, al snel herkenbaar als een 'vermomde Jood', domineert de gehele wereld.

© University of Minnesota

Duitse Arische vrouw komt aan bod. Zij moet erover waken haar prestigieuze Germaanse bloed rein te houden.

Tegen 'Zigeuners'

De nazi's beschouwen de 'Zigeuners' (Roma en Sintj) net zoals de Joden als een minderwaardig volk. Het zal enige tijd duren vooraleer zij in het dodelijke vizier van de nazi's komen, maar dat is gewoon uitstel van executie. Tijdens de zomer van 1944 worden de Roma en Sintj massaal vermoord in Auschwitz.

Tegen de vrijmetselarij

Hitler minacht de vrijmetselarij als geheime genootschap en ziet in hen een groot gevaar. Volgens hem vertegenwoordigen zij met hun 'vrijheid, gelijkheid en broe-

© Alle rechten voorbehouden

De Sovjetsoldaat wordt geleid door de Volkscommissaris die op zijn beurt geleid wordt door Stalins hamer en sikkel. Maar de ware leider achter dat alles is ... de Jood.

In het antisemitisch blad *Kladderadatsch* onthult de Amerikaanse president zijn ware gelaat in een spiegel ...

© Calvin College

Tegen plutocratische kapitalisten

Goebbels noemde ooit de kringen rond de Amerikaanse president Franklin Roosevelt een 'plutocratische kliek'. Daarmee bedoelde hij dat het financieel rijke land enkel door financiën geregeerd werd. Vanuit dat standpunt is het een kleine stap om in het kapitalistische Amerika niets anders te zien dan een door de Joodse financiële wereld overheerst land.

Tegen het communisme

Wanneer Hitler de oorlog in het Westen ontketent, is dat vooral een veroverings- en bezettings-

De typisch lichamelijke kenmerken van de eeuwige Jood als puur beeld van het kwade.

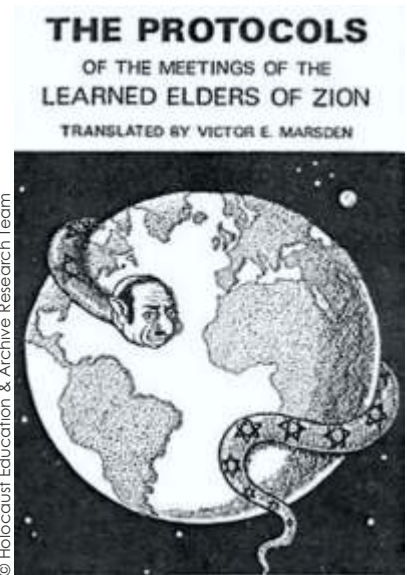
© USHMM

oorlog. Dit staat in schril contrast met *Fall Barbarossa* (de oorlog op de USSR), waarbij het gaat om een vernietigingsoorlog. Volgens de nazi's schuilt achter het communisme uiteraard het wereldbedreigende Jodendom. Met zijn communistisch universalisme, tegenpool van het nazi-nationalisme, zou Stalin immers de wereld willen veroveren ten voordele van het Jodendom.

Tegen de aartsvijand bij uitstek: de eeuwige Jood

Al in 1919 schrijft Hitler over het gevaar van het Jodendom. Hij omschrijft de Jood niet als een mens of *Untermensch*, maar als een *Gegenrasse*. Een 'tegenras'

Het antisemitische boek bij uitstek dat de zogenaamde wereldverovering van de Joden beschrijft is 'de Protocollen van de Wijzen van Sion'. De Jood is geen mens, maar de ultieme bedreiging voor de mens(elijk)heid ...

© Holocaust Education & Archive Research Team

dat als een parasiet, in welke gedaante dan ook, en dus een beetje als een kameleon, achter alle kwaad tegen het nationaal-socialisme en de mensheid schuilt. Om de Jood fenotypisch uit te beelden gebruikt hij stereotypen die hij zelf niet uitvindt maar die al eeuwenlang deel uitmaken van de (Europese) Jodenhaat: een kleine, gebogen gedaante met kleine geniepige ogen en een haviksneus. Dat is de Jood volgens Hitler, het op-erste kwaad, de 'eeuwige Jood' ...

Johan Puttemans
Pedagogisch coördinator
Vzw Auschwitz in Gedachtenis

RIEFENSTAHL'S 'TRIUMPH DES WILLENS'

Op 101-jarige leeftijd verklaart Leni Riefenstahl: 'Triumpf des Willens' ist ein Dokumentarfilm von einem Parteitag, mehr nicht. Das hat nichts zu tun mit Politik.' (Triomf van de Wil is een documentairefilm van een partijdag, meer niet. Dat heeft niets te maken met politiek.)

De bejaarde, nog goed bij verstand zijnde, kloeke vrouw omschrijft haar misschien bekendste product als iets apolitek. De op feiten gebaseerde waarheid kan die stelling terecht in vraag stellen. In dit artikel wordt dieper ingegaan op dé nazipropagandistische documentairefilm bij uitstek: 'Triumph des Willens' en diens regisseuse Leni Riefenstahl.

Begin maart 1935 gaat de documentairefilm 'Triumph des Willens' ('Triomf van de wil') in première. De ondertiteling luidt als volgt: 'Reichsparteitagfilm der NSDAP' (Rijkspartijdagfilm van de NSDAP). Opmerkelijk is dat niet propagandaminister Joseph Goebbels (zie rubriek 'Uitgediept') de opdrachtgever is, maar niemand minder dan de Führer Adolf Hitler zelf; in de betiteling als producent vermeld. De film wordt een enorm succes, zowel in nazi-Duitsland als in het buitenland (waaronder de Verenigde Staten). Terzijde dient opgemerkt te worden dat de film verplicht wordt in alle Duitse scholen, met de nodige impact op het jonge publiek. Bovendien valt de film meerdere malen in de prijzen, in binnen- en buitenland. Lovende woorden worden neergepend over de film en de (vernieuwende) wijze van regisseren. Ook financieel moet de film niet onderdoen; het wordt een echte kaskraker en in die tijd

één van de meest bekeken films. Inspanningen noch kosten worden gespaard. Op Führerbefehl krijgt de film een immens budget, wat schitterende filmopnames met megalomane decors oplevert, verzorgd door Hitlers architect Albert Speer. Hitler geeft opdracht aan niemand minder dan de jonge regisseuse Leni Riefenstahl, die eerder al een aantal – weinig succesvolle – films regisseerde en dit met een duidelijk doel: de film dient een heuse propagandadocumentaire te worden, waarbij hij zichzelf portretteert als de ware Duitse Führer, haast een Messias. Die persooncultus moet tot elke Duitse burger doordringen via een héél machtig propagandawapen: de film. Enkel Hitler kan (nazi)-Duitsland weer opkrikken na het schandalige verlies van de Eerste Wereldoorlog en de voor de nazi's vernederende gevolgen van het Verdrag van Versailles. Om die grootsheid te bereiken en het pangermanistische gevoel bij het Duitse volk te bereiken, han-

teert Liefenstahl voor die tijd heel vernieuwende regietechnieken, waaronder een reeks gemanipuleerde perspectieven, verschillende lenzen en zelfs luchtregie, waarbij de immensiteit van het Duitse Rijk in beeld komt. Muziek kan daarbij uiteraard niet ontbreken. Hitlers uitverkoren componist, Richard Wagner, is alomtegenwoordig tijdens de film, met een ophitsende muzikale climax als Hitler het woord voert voor duizenden aanwezige partijleden.

De documentaire toont de vierdaagse massabijeenkomst tijdens de nazipartijdagen in het pittoreske, voor de nazi's symbolische, Nürnberg in september 1934. Drie kernwoorden staan daarbij centraal: kameraadschap, samenhang en groepsgevoel. Het is een film 'door nazi's, voor nazi's en over nazi's'.¹ Dat kameraadschap komt in de film voor bij alle lagen van de samenleving: de Duitse (para)militaire discipline en orden van zowel jongeren (de

Leni Riefenstahl als regisseuse die de nazi-ideologie via het machtigste propagandawapen, de film, verspreidt.

© Bundesarchiv

Hitlerjugend) als volwassenen (de thans volledig aan Hitler onderworpen S.A.'ers² en toegewijde S.S.'ers). Enkel lachende en kameraadschappelijke taferelen komen in beeld als na te streven ideaal voor het hele volk.

De film opent met esthetisch spectaculaire beelden van het pittoreske Nürnberg en voert de kijkers vanaf het begin mee naar lang vervlogen middeleeuwse tijden van fierheid en hoogmoed. De alomtegenwoordige swastikavlaggen maken de kijker echter duidelijk dat de film zich niet op het verleden, maar wél op het heden én op de toekomst richt. Een kritische analyse van de film leidt tot drie hoofdthema's van deze vierdaagse bijeenkomst:

- De personencultus. Niet van zomaar een Führer, maar die van Adolf Hitler als enige oplossing voor het Duitsland na de Eerste Wereldoorlog. De redder in nood, ja, zelfs als een ware Messias. Daarmee flirt de documentaire-film zelfs met het religieuze:

de nazicultus en de NSDAP als nieuwe godsdienst voor het Duitse volk, met Hitler als hun uitverkoren held.

- De machtspositie van de NSDAP / Adolf Hitler. Enkele maanden voor de bijeenkomst ontdoet Hitler zich van de te gevaarlijk geworden Ernst Röhm en zijn S.A. Zoals hij ook zal bewijzen, deinst Hitler er niet voor terug om alle macht naar zich toe te trekken. Wanneer een maand voor de *Reichsparteitag* President Paul von Hindenburg sterft, kondigt Goebbels de gelykschakeling aan van het ambt van kanselarij met het presidentschap. Vanaf dan is Hitler hoofd van de uitvoerende en wetgevende macht en betekent dat het einde van de scheiding der machten. Het dictatorschap is nu een feit en dat bevestigt Hitler met deze bijeenkomst én de bijbehorende grootse propagandafilm. Hij is de enige hoop die Duitsland terug aan de top van de wereld kan brengen. Hitler is overduidelijk tijdens zijn

toespraak: 'Het is onze wil dat dit rijk duizend jaar zal standhouden.'

- De (nationaalsocialistische) eenheid. De film heeft tot ultieme doel de eenheid te creëren tussen de NSDAP (tussen haakjes: de nog enige toegelaten politieke partij ...), de Duitse staat en het Duitse / Germaanse volk (Hitler beperkt de 'Duitsheid' niet tot de grenzen zoals in het Verdrag van Versailles). Het nationaalsocialisme wordt op het doek vereeuwigd zonder onderscheid tussen rang of stand. Alle Duitsers zijn – in (ideologische) theorie – gelijk. Louter het pangermanisme zal zegevieren! Dat is de overduidelijke boodschap die Liefenstahl Duitsland en de wereld wil insturen.

Die drie thema's vormden al langer de Duitse slogan die elke overtuigde nazi luidkeels schreeuwde: '*Ein Volk, ein Reich, ein Führer*' ('Eén volk, één rijk, een leider').

De laatste dag van de nazipartij-

Hitler naast Leni Riefenstahl. De Führer als demagogische bedenker van 'Triumph des Willens', de andere de perfecte uitvoerster.

© The Times of Israël

bijeenkomst wordt de kers op de taart. Met een haast majestueuze (para)militaire parade waarbij Reichsführer-SS Heinrich Himmler (hoofd van de bevreesde SS) naast Hitler paradeert, bereikt de nazicultus haar hoogtepunt. Adolf Hitler zelf gaat als 'opperpriester' over tot de bijna religieuze wijding van nieuwe nazivlaggen en dit door ze in fysisch contact te brengen met de *Blutfahne* ('bloedvlag'), de swastikavlag die tijdens de putsch van 1923 met bloed der martelaren beklad werd.

Tijdens de slotrede vat Hitler de centrale boodschap van de voorbije vier dagen nog eens samen: hij is de niet in twijfel te trekken Führer van het nieuwe Duitsland dat de nazi's in éénheid moeten bevolken.

Als plaatsvervanger van Hitler en dus de eigenlijke tweede man in nazi-Duitsland, neemt Rudolf Heß als laatste het woord. Hij, en met hem de hele Duitse natie, zweert Hitler eeuwige en onvoorwaardelijke trouw. Om het met zijn brullende woorden te stellen: *'Die Partei ist Hitler. Hitler aber ist*

Deutschland wie Deutschland Hitler ist. Hitler, sieg Heil!' ('De partij is Hitler. Hitler is Duitsland hoe Duitsland Hitler is.'). De bijeenkomst sluit af met het uit volle borst gezongen Horst-Wessel-Lied ...

Er is geen ontkomen meer aan: Hitler heeft – met alle gevolgen van dien – Duitsland en het Duitse volk in zijn macht en dat ook dankzij het propagandistische regietalent van Leni Riefenstahl! ■

Johan Puttemans
Pedagogisch coördinator
Zvw Auschwitz in Gedachtenis

¹ Bron: Internet Movie Database

² Er mag niet uit het oog verloren worden dat Ernst Röhm, de charismafisch-militaire leider van 'zijn' bruinhemden (S.A.) enkele maanden voor de massabijeenkomst om het leven kwam op bevel van Hitler. De Führer zag een te grote bedreiging in Röhm en daarom ruimde hij hem uit de weg.

Rudolf Heß (rechts) is één van de eerste en trouwste bondgenoten van Hitler en ook diens plaatsvervanger.

Wie is Rudolf Heß?

De in 1894 geboren Rudolf Heß raakt tijdens gevechten in de Eerste Wereldoorlog meermalen gewond. Tijdens zijn studies na de oorlog krijgt hij grote sympathie voor de geopolitiek van professor Haushofer: het creëren van *Lebensraum* ('levensruimte') voor Duitsland. Al in 1920 ontmoet hij Adolf Hitler na één van zijn toespraken. Ook Heß valt onmiddellijk voor Hitlers woorden. Beiden zijn er rotsvast van overtuigd dat Duitsland de Grote Oorlog verloren heeft als gevolg van het bolsjewisme (en dus het Jodendom). Wanneer Heß, net als Hitler, aangehouden wordt na diens mislukte staatsgreep in november 1923, moeten beiden voor het gerechtshof verschijnen en worden ze veroordeeld tot een lichte gevangenisstraf. Tijdens die opsluiting treedt Heß op als Hitlers secretaris; hij typt niet alleen Hitlers ideeën uit die zullen uitmonden in *Mein Kampf*, maar draagt actief bij tot de latere nazi-ideologie. Na de machtsovername benoemt Hitler Rudolf Heß tot zijn plaatsvervanger: hij wordt de tweede man van het Derde Rijk. Wanneer de Tweede Wereldoorlog uitbreekt, wil Heß als piloot deelnemen aan de gevechten, maar dat verbiedt Hitler hem.

In 1941 vliegt Heß op eigen initiatief naar Schotland om er vrede te sluiten met het Verenigd Koninkrijk. Dat plan mislukt, waardoor hij de hele periode in de gevangenis moet doorbrengen. In 1946 wordt hij tijdens het Nürnbergproces als officiële plaatsvervanger van Hitler tot levenslang veroordeeld. In 1987 pleegt hij zelfmoord in zijn cel. Hij is dan 93 jaar oud.

Naam en voornaam

Klas / Vak

De documentaire 'Triumph des Willens' kan, met Engelstalige ondertiteling, in haar totaliteit geraadpleegd worden op YouTube: Triumph of the Will, Triumph des Willens (1935). Twee korte passages uit de film zijn interessant genoeg om de leerlingen te tonen, mits een goede voorbereiding (!).

Bespreek samen de volgende twee toespraken van Rudolf Heß, waarbij hij van Hitler een mythe maakt en van het hitleriaanse nazisme een ware religieuze cultus.

Eerste fragment: van 23:31 tot 25:59.
Noteer kort je opmerkingen:

Tweede fragment: van 1:42:29 tot 1:43:29 (eventueel verlengd tot het einde van de film [1:44:28]).
Noteer kort je opmerkingen:

Opmerkingen leerkracht

SPOREN VAN HERINNERING

is een driemaandelijks uitgave van
vzw Auschwitz in Gedachtenis

www.auschwitz.be

DE RADIO ALS **MASSAPROPAGANDAMIDDEL** VAN DE NAZI'S

Radio-uitzendingen speelden een belangrijke rol in het nazipropaganda-apparaat. In een tijdperk voor de massatelevisie, radio, kranten en bioscoop speelden ze allemaal hun rol in het overbrengen van de boodschappen van Hitler. Propaganda werd in handen gelegd van Joseph Goebbels (zie rubriek Uitgediept) en het was zijn idee om goedkope radio's beschikbaar te stellen aan het Duitse publiek.

Goebbels geloofde dat radio de meest effectieve manier was om een boodschap over te brengen. Het publiek moest het huis verlaten om naar de bioscoop te gaan, en sommigen lieten absoluut geen krant, wat Goebbels deed twifelen aan de reikwijdte van de krant als medium. Hij stelde daarom dat wat de geschreven pers was geweest in de negentiende eeuw, de radio zou zijn voor de twintigste eeuw. In de tijd van de Weimarrepubliek werden de radio-uitzendingen gecontroleerd door de *Deutsche Reichspost*. In maart 1933 droeg Goebbels deze bevoegdheid over aan het *Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda* met zichzelf aan het roer. Dit bleef zo tot het einde van de Tweede Wereldoorlog. Terwijl Goebbels het laatste woord had in de radio-uitzendingen, plaatste hij de dagelijkse leiding in handen van Eugen Hadamowsky (1904-1945), die hoofd van de *Reichs-Rundfunk-Gesellschaft* werd.

Hadamowsky werd belast met de taak ervoor te zorgen dat de Duitse radioprogramma's in de nationaalsocialistische vorm zouden passen. Iedereen die tegen deze stand van zaken was, moest worden verwijderd uit zijn functie. Op 16 augustus 1933 rapporteerde Hadamowsky aan Goebbels over de vooruitgang die hij had geboekt:

'Wij nationaalsocialisten moeten voldoende dynamiek en enthousiasme tonen in combinatie met bliksemsnel handelen om indruk te maken op Duitsland en op de hele wereld.

Partijgenoot Dr. Goebbels gaf mij op 13 juli de opdracht om de Duitse radio te zuiveren van invloeden die tegen onze zaak ingingen. Ik kan nu melden dat het werk grondig is gedaan.'¹

Radio-uitzendingen promoveerden de nazi-idealen zoals nationale trots, patriottisme, trots op Hitler, Arische trots enz. Alle huishoudens die in het bezit waren van een radio moesten 2 mark per maand betalen om de kosten van

de radio-uitzendingen te dekken. Om er echter voor te zorgen dat alle huishoudens een radio konden hebben, zorgde Goebbels voor de productie van twee goedkope soorten radio's die bekend stonden als *Volksempfänger*. De VE301 was beschikbaar tegen een betaalbare prijs van 76 Duitse Reichsmark (gelijk aan het gemiddelde salaris van twee weken), en een goedkoper model aan 35 Reichsmark.

Goebbels gebruikte ook radio-uitzendingen om de boodschap van het nazisme in het buitenland te verspreiden. Hij wilde de wereld duidelijk maken dat het nazisme een aanvaardbaar politiek idee was en zijn eerste radio-uitzendingen waren optredens van enkele Duitse toporkesten en operazangers. Toen deze aanpak eenmaal ingeburgerd was, introduceerde hij een systeem waarbij kleine boodschappen stuk voor stuk werden uitgezonden en de woorden van Hitler in eerste instantie op een minimalistische manier werden verspreid. De uitzendingen

© www.vulture-bookz.de

1936 Nazi-propagandaposter, ter bevordering van het gebruik van de Volksempfänger. De tekst luidt: 'Heel Duitsland hoort de Führer met de Volksontvanger'.

© www.tuftomondonews.it

Joseph Goebbels bij de presentatie van het apparaat op 18 augustus 1939, toen het model VE301 aan het publiek werd getoond tijdens de Internationale Radio Tentoonstelling in Berlijn (*Internationale Funkausstellung Berlin*).

Ethische reflectie

Vandaag wordt de radio als een banaal instrument gezien en is hij volledig ingeburgerd in ons dagelijks leven. In de jaren 1930 was het echter een kleine revolutie om zo'n informatiebron direct thuis te hebben, er was geen televisie (daarvoor moest men naar de bioscoop gaan) en kranten waren ook enkel aan de kiosk te koop. Met de radio kwam Hitler letterlijk het salon van de Duitse families binnengewandeld.

- ▷ Welke massamediamiddelen zijn er vandaag?
- ▷ Waar haal jij veelal je informatie of nieuws vandaan? Denk ook even na over deze bron.
- ▷ Kan je nog andere voorbeelden vinden waar moderniteit in dienst werd gesteld van een te verspreiden politieke boodschap?

gen bestreken heel West-Europa en een enorme zender in Seesen nabij Berlijn zorgde ervoor dat de uitzendingen over de hele wereld te beluisteren waren. In 1938 werden 24 uur per dag korte golf-uitzendingen uitgezonden in twaalf verschillende talen.

Duitsland was echter zelf niet immuun voor radio-uitzendingen uit het buitenland en dat bleek tijdens de Tweede Wereldoorlog een echt probleem voor Goebbels. Radiozenders in heel Oosten- en West-Europa waren vernietigd, maar dat was niet het geval in Londen. Goebbels wist dat het onmogelijk was om te weten waar elk huishouden met een radio naar luisterde. Daarom maakten de nazi's het een overtreding om naar de door hen ongecontroleerde uitzendingen te luisteren. Iedereen die betrapt werd, riskeerde naar een concentratiekamp gestuurd te worden en alleen al in het eerste jaar van de oorlog werden 1 500 Duitsers opgesloten omdat ze naar Londense uitzendingen hadden geluisterd.

Tijdens de oorlog vonden Sovjet-experts een manier om te infiltreren in het officiële nazitransmissiesysteem - *Deutschlandsender* - en de uitzendingen te onderbreken. De USSR zond op de korte golf ook een programma uit dat slechts een lijst van Duitse namen was - mannen die door de Russen opgepakt waren en als krijgsgevangenen werden gehouden. Het luisteren naar dergelijke programma's was illegaal, maar ongeacht de gevaren waren ze erg populair. ■

Frédéric Crahay

Directeur

Vzw Auschwitz in Gedachtenis

(1) C. N. Trueman, *Radio in Nazi Germany*.

Zie: historylearning-site.co.uk. The History Learning Site, 9 March 2015.

De vzw Auschwitz in Gedachtenis/Stichting Auschwitz organiseert elk jaar een wedstrijd voor leerlingen van de derde graad van het secundair onderwijs.

Het doel van de wedstrijd is leerlingen bewust maken van het belang van burgerzin, van de gevaren van extremisme in onze samenleving en de jongere er toe aanzetten om kritisch te leren nadenken. De wedstrijd vindt plaats in de periode van 27 januari: de dag waarop de bevrijding van het concentratiekamp Auschwitz wordt herdacht.

Iedere school in Vlaanderen kan deelnemen, ongeacht het net of de onderwijsvorm.

De deelnemers worden uitgenodigd een werk te maken over een welbepaald thema dat vastgelegd wordt door de leden van onze Commissie Onderwijs en Vorming. Als werkvorm kan gekozen worden uit een geschreven inzending (verhandelingen, gedichten, columns ...) of werk met een eerder artistieke invalshoek (foto, film, muziek, theater, beeldvorming, maquette, tekening of schilderij, buurtproject ...).

Een jury kiest dan zes laureaten uit de talrijke inzendingen, die door de *Stichting Auschwitz* uitgenodigd worden om gratis deel te nemen aan een begeleide vijfdaagse studiereis naar Auschwitz, in aanwezigheid van historici en overlevenden. De laureaten krijgen ook een erediploma uitgereikt tijdens de proclamatie in hun school en er worden prijzen voorzien voor groepsprojecten.

LINKEN & HERINNEREN

De jaarlijkse wedstrijd van de Stichting Auschwitz

De praktische modaliteiten, het reglement en het inschrijvingsformulier, kunnen vanaf 1 oktober gevonden worden op onze website: www.auschwitz.be of aangevraagd worden via mail op: georges.boschloos@auschwitz.be

De thema's van de afgelopen jaren waren:

2015-2016
Mensenhandelswaarde.

2016-2017
Alles mag in naam de democratie!

2017-2018
De grenzen van de waarheid.

2018-2019
Het extremisme is terug!
Herinneringseducatie: een manier om zich te verzetten.

Dit jaar werden volgende leerlingen gelauwerd voor hun inzendingen:

1 Silke Van de Vliet en medeleerlingen Laura Vayssier en Sissi Visser van het **Stedelijk Lyceum Cadix** uit Antwerpen.

Hun werk: Beeld van moeder en kind: extremisme wordt letterlijk met de pap ingegeven door een gebrek aan democratische opvoeding.

2 Lise Lauwers van de **Katholieke Centrumschool** uit Sint-Truiden.

Haar werk: Het verhaal van twee schoolmeisjes, elk van hun tijd, die te maken hebben met groeiend racisme, antisemitisme en extreem gedrag door hun omgeving.

Het Extremisme Is Terug

Wanneer we 's avonds aan de eettafel zitten, is het duidelijk dat papa zich niet op zijn gemak voelt. Hij maakt zich zorgen nu de nieuwe rijkskanselier is gekozen. "Ik vrees het ergste, Elza. Hij spreekt over Über- en Untermenschen en is rad van tong, de mensen slikken wat Hij zegt als zoete koek. We moeten aan de kinderen denken en hier zo snel mogelijk weg." Mama schudt met een geruststellende glimlach haar hoofd: "Zo'n vaart zal het wel niet lopen lieverd. Geef je ma het zout?"

"Hoe was het op school, schat?" mama staat in de deuropening naar de keuken. Ik haal mijn schouders op. Het is beter zo, dat ik haar niet te veel vertel. Als ik maar hard genoeg doe alsof het allemaal doodsaai is, zal ze zich geen zorgen maken.

Was het maar allemaal doodsaai. Op mijn kamer haal ik mijn agenda boven. Ga terug naar je eigen land, vulde Marokkaan. Ik zucht. Ik ben niet eens Marokkaan.

Meer dan de helft van onze buren zijn al geëmigreerd, al zou vluchten een beter woord zijn. Slim van hen om al zo vlug vertrokken te zijn. De regering van de NSDAP maakt het steeds moeilijker voor Joden om te emigreren en de nabije Europese landen helpen ook niet met hun verstrengde wetgeving. Hoe kunnen we geld meebrengen naar hun land, als we hier alles moeten afstaan wanneer we willen vertrekken?

Niet dat het voor ons veel uitmaakt, oma is te ziek om te reizen en mama laat haar moeder niet achter.

Intussen bekijken mensen me vullig op straat en klasgenoten willen niet meer met me praten. Het meest bangstigende van alles is het onrustige gefluister in de synagoge. We hadden moeten vertrekken toen we de kans nog hadden.

De vrouw die tegenover me zit in de trein bekijkt mijn zus en mij alsof we stukken vullig zijn. Komt het door onze huidskleur of mijn zus' hijab? Ik durf niet terug te kijken, hou mijn ogen neergeslagen. Wat hebben wij haar ooit misdaan?

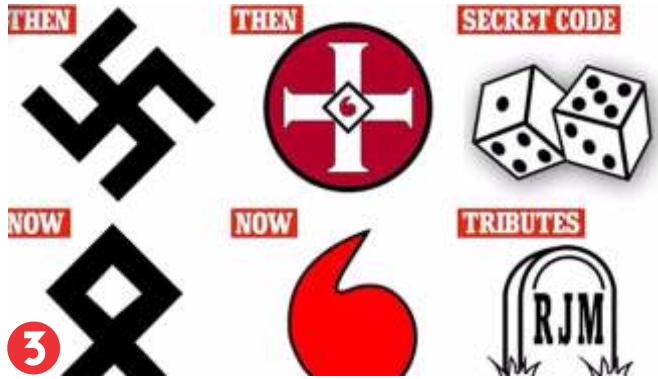
Aan het station strijkt mijn schouder langs de hare terwijl ik afstap. Dan hoor ik het haar sissen: "Vulle terroristen." Ik krimp ineen, maar reageer niet en haast me richting school. Wat heeft haasten voor zin? Daar zullen ze me hetzelfde noemen.

De winkel van papa is vernield. Ze hebben de ruïzen ingegoooid, alles wat waardevol was meegenomen en de rest kort en klein geslagen. Mama staat te huilen terwijl papa tussen de puin knielt. Hulpeloos.

In ons buiten die wat geplaatst, van de regering moeten we bescherming nach vulligheid verwachten.

Doorheen de verbroedde deur lopen mijn broertjes en ik de straat op en kijken naar al het pijn van de winkels en huizen die ten prooi zijn gevallen aan hun vreselijke nazi's. Als bekroning van hun werk staan aan het einde van de straat de smelende radiatoren van onze synagoge. Het huis van Jansweh is met de grond gelijk gemaakt, zelfs hij kon zich niet redden. Wie moet ons nu beschermen?

2

3

Er is niets veranderd!

4

5

3 Phoebe Beetens van het **Athe-neum** uit Brakel.

Haar werk: Een zelfgemaakte korffilm in de vorm van een muziekclip op een gerapte song. De beelden en de tekst gaan over extreem gedrag, racisme, antisemitisme, toen, nu, de wereld rond.

4 Marjolein De Langhe en drie medeleerlingen: Emilia Stevens, Yara De Buyzerie en Paulien Heeren van het **OLV-College** uit Bevegem.

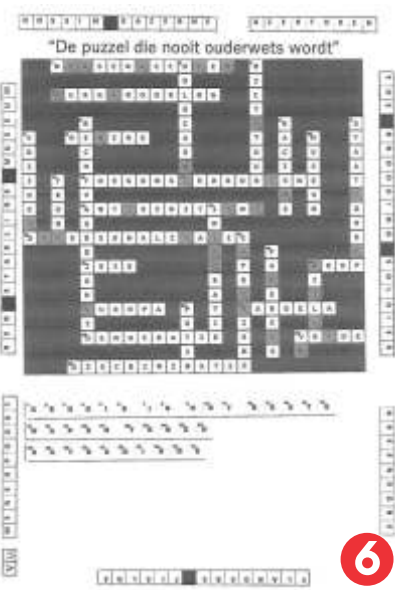
Hun werk: Drie tekeningen die als thema hebben dat er weinig of niets veranderde tussen 'toen' en 'nu' wanneer het over extremisme en intolerantie gaat: brandstapels een paar honderd jaar geleden, een deportatietrein, terreur vandaag.

5 Jonas Boulangier en medeleerlingen Victor Boury, Daan De Roo, Viktor Flamée, Amber Landrieu, Liesbeth Moreels, Myrthe Van Der Smissen en Pauline Wylleman van het **OLV-College** uit Bevegem.

Hun werk: Een 8-pagina tellende studie rond extremisme + een opgenomen interview. Een paar hoofdstukken uit de studie: Geloof niet wat ik zeg, denk zelf na – Het venijn zit in een klein hoekje – De wereld zit vol met kleur – Kennis is het begin van alle wijsheid.

6 Fran De Wittevrongel van het **Sint-Maarteninstituut** uit Aalst.

Haar werk: 'De puzzel die nooit ouderwets wordt' – Een kruiswoordraadsel met als eindoplossing: KENNIS IS HET BESTE WAPEN TEGEN EXTREMISME.

6

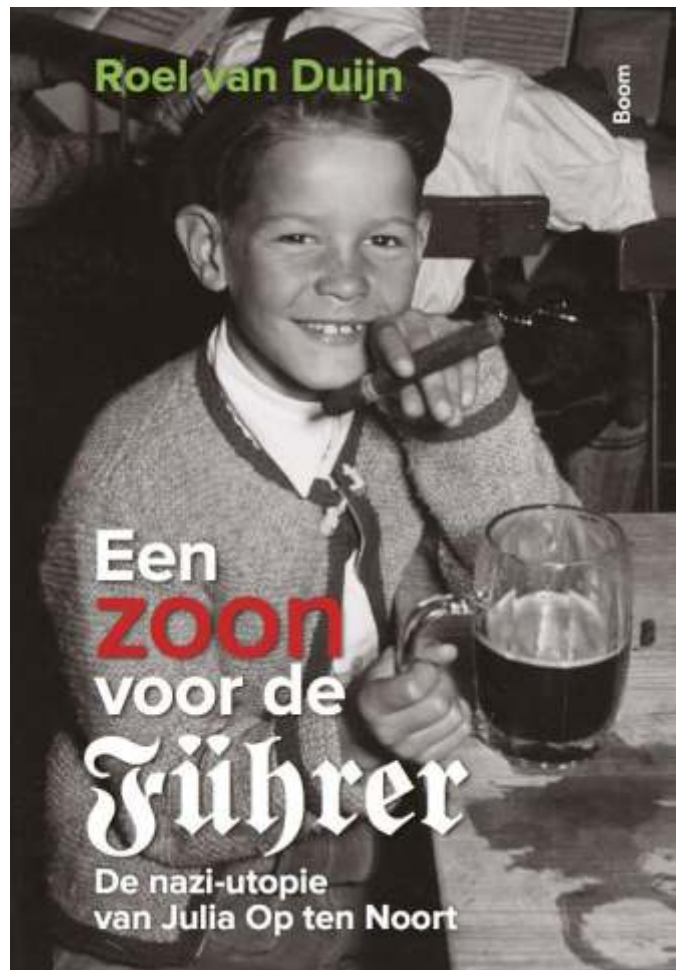
Het ene mensenras vernietigen en een nieuw superieur geacht ras willen scheppen

'Julia's ongeduldige perfectionisme lijkt op dat van mij.
En ik krijg de zenuwen: zou het dan mogelijk zijn geweest
dat ik, als ik in een ander nest en wat vroeger was geboren,
ook nazi geworden was?'

Roel van Duijn, oprichter van Provo en pacifist.

Roel van Duijn,
Een zoon voor de Führer. De nazi-utopie van Julia Op ten Noort,
Amsterdam, Boom, 2018, 320 p.

Dit is de biografie van de meest betekenisvolle nazivrouw die Nederland gekend heeft. Nee, niet Florrie Rost van Tonningen, de Zwarte Weduwe, die extreem lang op haar eigen duim is blijven hameren, maar een dame die meer eigen initiatief had en een veel interessantere ontwikkeling heeft doorgemaakt. Julia Op ten Noort was ophitsend, aantrekkelijk en creatief; oprichtster van de Nationaalsocialistisch Vrouwenorganisatie en speciale protegé van Himmler. Zij verbond zich met huid en haar aan twee niet te bevatten projecten van de nazi's: de vernietiging van het ene mensenras en tegelijkertijd de schepping van een nieuw, superieur geachte ras. In een geheime *Lebensborn*-kliniek zette ze haar eigen lichaam in om een raszuivere baby te baren: een zoon voor de Führer. In persoonlijke intermezzo's schrijft Roel van Duijn - die grondig historisch onderzoek heeft verricht - over zijn fascinatie voor deze vrouw die viel op foute mannen. Een riskante onderneming vanwege het gevaar van identificatie: wie een haai wil vangen kan erdoor verslonden worden.

CONTACTGEGEVENS

vzw Auschwitz in Gedachtenis - Stichting Auschwitz
Wolstraat 17/Bus 50 - 1000 Brussel

Tel.: 02/5127998
Fax: 02/5125884

info@auschwitz.be
www.auschwitz.be

Eindredactie: Henri Goldberg
Hoofdredactie: Frédéric Crahay, Johan Puttemans
Redactiesecretaris: Georges Boschloos
Redactiecomité: Dirk Lagast, Marjan Verplancke,
Dimitri Roden, Yves Monin, Jean Cardoen, Eva Verstraelen
Graficus: Georges Boschloos
Drukker: EVM Print

Met steun van:

